

Forfatter: Ørsted, Hans Christian

Titel: BREV TIL: Manthey, Johan Georg Ludvig FRA: Ørsted, Hans Christian (1803-11-25)

Citation: Ørsted, Hans Christian : "BREV TIL: Manthey, Johan Georg Ludvig FRA: Ørsted, Hans Christian (1803-11-25)", i *Breve fra og til Hans Christian Ørsted*, Th. Linds, s. 163. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-002053861-X00-shoot-L002053861X000026.pdf> (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Breve fra og til Hans Christian Ørsted

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Til Samme.

Rotterdam den 25de November 1803.

De ventede maaskee ikke at see saa hastigt Brev fra mig. dateret fra dette Sted. Omstændighederne have foranlediget denne Ilen. En Landsmand, Hr. Wolfhagen fra Holsteen, ønskede at gjøre Reisen igjennem Holland i mit Selskab og jeg i hans, og denne Grund, hvortil endnu kommer den, at jeg kan spare en Deel ved at have en Reisekompagnon, har bestemt mig.

Da jeg har været foranlediget til i saa lang Tid ikke at sende min Dagbog, maa jeg dog meddele Dem Noget om mine Fata i de senere Dage i Paris. Med Thenard har jeg talt meget om den blaa Farve. Han har givet mig Prøver deraf s. 164 og har lovet i sin Afhandling, som snart vorder trykt i Annales de Chimie, at tale om dens Anvendelse i Porcellainfabrikationen. Guyton har jeg ofte besøgt og staaer i særdeles Naade hos hans gamle Madame. Med Hauy staaer jeg mig ligeledes godt Han har meddeelt mig et Exemplar af sin Physik for Dem. Med de la Méthérie har jeg ligeledes i de senere Tider gjort Bekjendtskab. idet jeg har overgivet til hans Journal mine franske Efterretninger om Ritters Forsøg. De kjender selv de la Méthérie, det er unægteligen en Mand af Talent, men en ægte Franskmand i Alt, hvad der angaaer Philosophien. Han har givet mig sin Bog over Naturphilosophien i to Bind, for at omvende mig til sin for lang Tid siden gjendrevne Lære. Det Mærkværdigste af mit hele Ophold i Paris var, at jeg gjorde personligt Bekjendtskab med Fourcroy den sidste Dag. Anledningen dertil var, at Fourcroy i et Selskab havde sagt til vor Gesandt, at han gjerne saa, at jeg kom til ham. Dette erfoer jeg først, da jeg tog Afsked hos hiin, og altsaa blev intet Andet tilovers end endnu at besøge denne arrogante Herre, den sidste Dag jeg var i Paris, da det syntes, at Dreyer interesserede sig derfor. Han modtog mig som en Minister modtager en Klient og syntes at have anlagt Alt paa at dekontenancere mig; men lykkeligviis havde jeg tænkt mig saadant i Forveien, og altsaa lykkedes det ham heelt maadeligt. Det laa ham især paa Hjertet at sige mig, at han troede, at Chemien var i en bedre Tilstand i Frankrig end hos os. Dette tilstod jeg ham aldeles ikke; jeg svarede ham. at strengt taget var dette ikke rigtigt, da Chemiens Theori var ligesaa vel bekjendt hos os som i Frankrig, og, lagde jeg til, han kunde være overbeviist om, at de nordiske Chemisier læste ligesaa vel og let hans système de connaissances, som de franske; men, forklarede jeg videre, det, som udmærker s. 165 Paris, er, at der gives her et langt større Antal af Personer, som sorstaae Chemiens Manuel, efterdi man her har kemiske Skoler, hvilket jeg haaber ikke heller længe skal mangle os. For at give mig det Forhold tilkjende, hvori han troede, at vi stode, sagde han, „jeg anbefaler Dem at sende os flittigen Mineralier". Jeg svarede derpaa, at jeg havde den Ære at kjende den agtværdige Hauy meget nøie, og at jeg sikkert ikke skulde forsømme at meddele ham hvad Interessant, der forekom mig. De kan af denne Prøve omtrent slutte Dem til vor Samtale. Jeg søgte altid at være høflig, endog artig; men saa submis som Hr. Statsraaden nu er vant til at see sine franske Klienter, var jeg ikke, saa at en af hans Sekretairer, som var tilstede, betragtede mig med en særdeles Opmærksomhed. Fourcroy endte med at være mere artig, end han var i Begyndelsen. Han forsikkrede, at jeg udtrykte mig særdeles godt paa Fransk, og at han i Almindelighed havde bemærket, at de Danske tale dette Sprog med mere Klarhed end de Svenske. Han sluttede med at anbefale de franske Chemisier til min Erindring, hvilket jeg finder bedre end at anbefale dem til at modtage Mineralier. Jeg haaber, at det ikke vil forundre Dem, at jeg saaledes har forsømt Fourcroy. Jeg kunde intet vente af hans Bekjendtskab, paa en Tid da han er mere sysselsat med Statsforretninger end med lærde Arbeider, og desuden fordrer han den mest ubetingede Bistemning til Alt, hvad han siger. Jeg har hørt, at han har behandlet sine Kolleger i Nationalinstituttet fornærmeligt, fordi de vare af anden Mening end han over Sager, hvori han dog ingen Stemme havde, f. Ex. i Agrikulturen. Tyssier var engang af en anden Mening end Fourcroy over en indsendt Afhandling over Brand i Kornet og anførte derfor Resultater af ti Aars selvanstillede Forsøg, hvorpaa Fourcroy svarede ham s. 166 den uhøfligste Tone, at han ikke troede det; ex hoc uno nosce omnes.

11*

Dreyer har i de senere Dage viist sig udmærket artig imod mig og tog Afsked med mig i en saa hjertelig Tone, at det overraskede mig. Guillemau har ligeledes viist sig særdeles artig. At jeg jævnlig har besøgt Sørte, forestiller De Dem let. Hans aabne Retskaffenhed og hans muntre Lune gjør ham skikket til at være Manges Ven. Han lader Dem tusinde Gange hilse. Hos Classen har jeg været adskillige Gange, hos Carstenson een Gang efter Indbydelse. Det var en af de sidste Dage, da jeg var i Paris.

Med Fourmis har jeg havt adskillige Samtaler, hvoraf jeg her vilde meddele Dem Indholdet, dersom jeg ikke turde haabe snarest at komme hjem. Det samme gjælder ogsaa om det, jeg har seet hos Caron og Diel, i Fabriken i Sèvres.

For ikke at trætte Dem med alle mine Afskedsvisiter og Arbeider i Paris, med min Reise og desl., vil jeg gaae lige til Bryssel, hvor et Brev fra Gregoire forskaffede mig en let Adgang til van Mons. Han optog mig med en saa forekommende Venskabelighed, at jeg ikke kan Andet end være særdeles tilfreds. Han kjender bedre end nogen anden fransk Lærd den tydske Literatur og vidste endog om mine smaa galvaniske Arbeider, om hvilke han taledes paa en Maade, som jeg maa tilskrive hans Complaisance. Jeg maatte meddele ham en Notiz om de nyeste Opdagelser af Ritter. Han erindrer sig Dem med megen Agtelse og lader Dem hilse. Jeg har ligeledes i Bryssel lært at kjende vor danske Consul West, som udmærker sig ved sit Liebhabereri for Malerier og ved elskværdig Selskabelighed. Han anlægger en liden Samling af Malerkunstens Mesterværker,

hvilken han agter at gjøre offentlig efter sin Hjemkomst. En Eremit af Rembrandt s. 167 og en Venus af Floris udmærke især denne Samling. Hovedet i det sidste Billede er det skønneste Venushoved, jeg har seet. At en Deel af Bryssel er overmaade skjønn, at place de la libert e, forhen place royale, er et Mesterstykke af arkitektonisk Symmetri, at Bryssel har et ikke slet Theater, det beh ver jeg ikke at sige Dem, som selv har været der. Formodentligen har De ogsaa der seet Billedgalleriet, som indeholder adskilligt godt af hollandske Mestere, forsaavidt som Franskmændene have villet skaane det. Lokalet finder jeg skønnere end det for det Pariser - Mus um. Det slette Veir gav mig kun liden Leilighed til at besee Egnen om Bryssel, som uden Tvivl er sk nn om Sommeren. Det fysikalske Kabinet er ikke af nogen Betydenhed og bruges ikke mere, da Centralskolen, hvortil det hørte, er ophævet. Man opretter vel i det Sted et Lyc e; men det synes ikke at gjøre megen Lykke.

Den 20de November gik hele Dagen bort med Reisen til Antwerpen, i en hollandsk Diligence, hvori 12 Personer placeredes. Den hele Indretning er beregnet for nederlandske Konstitutioner; thi min Reisekompagnon og jeg vare om Aftenen mere anstrengte, ja fortumlede i Hovedet af denne liden Tour, end af den hele Vei fra Paris til Bryssel. Til Antwerpen bragte jeg to Anbefalinger fra Gregoire, den ene til Pr fekten, den anden til Toldv sensdirekteuren Blutel. Denne Sidste viste mig megen Artighed og lod mig ved sin Søn f re om i alle de Billedgallerier, som der ere at see. Blandt de udmærkede Stykker, jeg der saae, var Billedet af K righed, i et gammelt Fruentimmers Skikkelse; man vilde sælge det for 60 Louisd'or, et Billede af Rubens forestillende en Faun, idet han finder Ceres, hvilket man holdt i 600 Louisd'or. Det første behagede mig mest ved sit Udtryk og ved Mesterens bekjendte Clair-obscur. Mærkværdigt er det dog, hvorledes i alle hollandske s. 168 Samlinger de faa italienske Stykker tillokke Enhver, som ilke har forvænt sig, ved at see mere paa Detail end paa Hovedideen; nogle Malerier af Guido Reni, hvoriblandt en Magdalena, droge mig aldeles til sig. Det vilde være forgjæves at forsøge en Beskrivelse af dette Billede; jeg maa kun meddele Dem en Bemærkning, som vistnok ikke vil være Dem ny i sit Slags, men som dog fortjener at optegnes. I dette Billede har P nitentinden en Bog for sig, der i en Afstand af et Par Fod paa det mest skuffende efterligner Birkeligheden, men den er frembragt ved et Par Penselstr g; Rembrandts Eremit, som jeg faae hos West, har ogsaa en Bog for sig, men deri kan man med et Mikroskop l se et Par Kapitler af Bibelen. Dette er i det Mindste et godt Exempel paa nederlandsk Nøjagtighed.

Om Aftenen, om Middagen vilde jeg sige, spiste jeg hos Blutel og besøgte derpaa Komedien, om hvilken der ikke kan siges meget, da den hverken er meget god eller meget slet.

Den 22de afhentede den unge Blutel mig og min Reiseselskaber, for med os og en ung Spanier endnu at see Byens  vrige Mærkværdigheder; men vi vare i Dag ikke meget heldige; vi traf Ingen hjemme og kunde blandt Andet ikke faae Mairens Billedgalleri, som skal være fortræffeligt, at see. Raadhuset saae vi og der et Maleri, som forestiller Buonaparte, omringet af allehaande allegoriske Personer. Det er af en ung nederlandsk Maler, som nu er i Paris efter Consulens Begjæring; men det er ganske malet i den franske Smag og har Intet af Nederl ndernes skønne Colorit.

Den 23de og 24de tilbragte jeg med Reisen fra Antwerpen til Rotterdam over Breda. Jeg har ingensinde reist slettere ; først bestod Diligencen i en ci-devant Kareth, som var forvandlet til en Diligence for 9 Personer. Hvorledes Luften i s. 169en saadan tillukket Vogn man være, forestiller De Dem let. En halvvoxen Dreng, som ellers var vant til Strabadser, fik ondt, og mange Passagerer fandt det tilsidst raadeligere at gaae, uagtet det regnede af og til, end at blive i dette Rum. Jeg var blandt de Sidstes Tal. Ved Middagstid vexlede Diligencen, og vi erholdt en anden, hvori man ikke kunde sidde opret, men hvor man vel fik Luft fra alle Sider. Det er derfor ret godt, at man ikke reiser om Natten med denne Post, men overnatter i Breda. Reisen fra Breda til Rotterdam er heller ikke saa slem som den fra Antwerpen til Breda. Jeg havde der Leilighed til at anstille Bem rknings over Landet, hvorigjennem jeg reiste, og over Reiseselskabet. Dette var ret originalt. En hollandsk Skuespildirekteur spillede, som billigt. Hovedrollen deri. Han gjorde sig al mulig Umage for at forklare sig over sin Kunst for en fransk Officeer; men han vidste saa lidet af det Franske, at det faldt yderst vanskeligt. Saameget bragte vi ud, at Betalingen er Hovedsagen i Alt, og at denne bruges til derfor at leve godt. Officererne maae en fornuftig Skuespildirekteur, at sige en omrejsende, vide at favorisere; derfor laane de ham Kaarder, Hatte, Soldater. Borgerne b r betale Alt. Af alle Passagererne havde jeg helst ønsket at kjende n iere en fransk Kjøbmand, som taledede med Kundskab om de fleste Ting, uden dog at indlade sig nok, for at at man ganske kunde bedømme ham. Han viste ogsaa ved flere Lejligheder Gavmildhed, Medfølelse, Mod og andre ikke franske Dyder.

Her i Rotterdam fik vi ikke meget at see. Classens Anbefaling hjalp os ikke meget, saa at Adgangen til Fabrikerne her blev os næsten umulig. Vi forsøgte adskillige Steder at komme an; men i det Væsentlige fik vi Intet at see. I en Kirke, som vi her toge i  iesyn, havde vi den Fornøjelse ret at bemærke s. 170den hollandske Forsigtighed; da vi vilde gaae ud ad Døren, stillede vor Ledsager sig for os og bad os først at betale, f rend han aabnede os Døren. Det samme Tilfælde havde vi ogsaa paa Farten over Mardyck. Da vi vare nærved vor Bestemmelse, erklærede Skipperen os, at han ikke vilde bringe os iland, f rend vi havde betalt. Dette var endda med den offentlige Post. Paa de andre Overfarter erf re vi siden det samme.

Leyden den 3die December 1803.

Den 26de reiste vi til Delft. Lykken fødte os saa vel, at vi i nogle Timer der bleve færdige. Jeg traf nemlig van Bemelen strax hjemme. Han hører til det Slags Folk, med hvem man ikke kan drive det vidt, men som dog vise al mulig Artighed. Han viste mig en Samling af physiske Instrumenter, hvori det mest Nødvendige fandtes, men hvor jeg egentlig intet Nyt saae.

Delft er meget rig paa Mindestene for berømte Mænd. I to Kirker finder man der Begravelserne af Hugo Grotius, Leuwenhoek, Cornelius de With, Admiral Trump, en Prinds af Oranten. Man seer overhovedet talrige Mindesmærker i Holland af de mange store Mænd, som dette lille Laud har frembragt. Ovenfor har jeg forglemt at nævne Desiderii Erasmi Statue i hans Fødeby Rotterdam. Maaskee har De ogsaa bemærket den. Den indgød mig den Ærbødighed, som hiin Gjenfødselsalderens store Mand fortjener.

Om Aftenen gik vi med Trækskøiten fra Delft til Haag, hvor vi endnu ankom tidsnok for at see den franske Komædie. Man fandt allerede her en god Deel hollandsk Taalmodighed ved Skuespillernes Feil, saa at man tilgav adskillige Uordener, som ikke turde arrivere i Frankrig. At Troppen her forresten s. 171 ikke hører til de slette, kommer vel deraf, at saa mange Fremmede og diplomatiske Personer opholde sig her.

Den 27de var det Søndag. Vi besaae derfor nogle Kirker. I de hollandske sadde Mændene med Hattene paa. Jeg undrede mig meget derover, da Hollænderne dog have været stærke Theologer og altsaa maatte have læst hos Paulus, at Mændene ikke maae bivaane Gudstjenesten med bedækket eller Qvinderne med blottet Hoved. Da de fleste Kirker her ere reformeerte, seer man kun lidet af Pragt der. Vi kjædedes altsaa snart ved Kirkerne og kjørte til Scheweningen, hvor vi havde Synet af den majestætiske Nordsø. Det var, efter halvtredie Aars Ophold paa det faste Land, mig paa en vis Maade nyt, og det saa meget mere, som Udsigten der er meget vid, og Øiet ikke falder paa Andet end den oprørte Sø og Skibe. Jeg gjenkaldte mig paa det mest levende Ewalds: „Du Danskes Vei til Roes og Magt, sortladne Hav". En anden Gjenstand, som meget interesserede mig i Haag eller rettere om Haag, var et fordums Lystslot maison de bois kaldet, hvor en stor Mængde af Malerier, til Hollands Historie henhørende, ere ophængte. Unægteligen har denne Republik været rigere end mange større paa store og mærkværdige Mænd. Jeg saae der et Portrait af Erasmus, som meget vel stemmede overeens med den Statue, jeg havde seet i Rotterdam. Hugo Grotius's Portrait fandtes ligeledes der, saavel som den patriotiske Olden Barneweld's. Med særdeles Interesse saae jeg ogsaa der Portraiterne af Jean og Cornelius de With, bekjendte for deres Patriotismus og for den skammelige Maade, hvorpaa Pøbelen af Orangepartiet ombragte dem. En duelig Maler har, med den her sædvanlige Nøiagtighed, malet Enden af denne Rædselsscene. Den er saa barbarisk, at man har fundet det raadeligt at hænge et Gardin derfor. Jeg tog saa meget mere Deel i s. 172 denne Scene, da jeg, skjøndt paa en meget fjern Maade, kan regne disse Mænd i min Familie. idet min Faders Moder hørte dertil. I det egentlige Billedgalleri finder man ogsaa, af en berømt Dyr-maler, et allegorisk Billede, hvori Jean de With forestilles som en Svane i overnaturlig Størrelse, der dækker Holland med sine Vinger. Det Billedgalleri, som her findes, er først nyligen samlet, da de Franske havde borttaget, hvad man før havde. Nogle faa Italiener og et ikke ganske ubetydeligt Antal af gode nederlandske Mestere have gjort Begyndelsen, og man samler hver Dag mere. Hvad de Franske ikke have kunnet borttage, er en Sal, som en Prindsesse af Oranien har ladet indrette til Minde om hendes Mand. Det er en Art af Apotheose. I en Række af historiske og allegoriske Malerier forestilles Prindsen fra sin Fødsel til sin Død. Flere berømte Mestere, især Jordans, have arbejdet derved. Naar Dagen er klar, og man blot lader Lyset falde ind fra Kuplen, skal Oplysningen være herlig. Os var Dagen ei saa gunstig. En Sal med Mærkværdigheder af den hollandske Historie forekom mig ubetydelig. Den japanske Sal, hvor Alt er sammensat af virkeligt japansk og chinesisisk Arbejde, er noget af det Prægtigste i sit Slags og særdeles fuldstændig. Naturligviis kan det tun betragtes som Raritet; men det har kostet et Par hundredetusind Gylden, siger man. Ved table d'hôte gjorde jeg Bekjendtskab med en ung Hollænder ved Navn Nolst, som talte med megen Iver for sit Fædrelands Literatur. Han var særdeles vel underrettet og var meget behagelig i Selskabet. Han gav mig Adresse til Astronomen Fos i Leyden.

Den 28de reiste jeg til Leyden, hvor jeg endnu om Aftenen traf Fos, men ingen Andre hjemme. F. gav mig et Exemplar af et lidet Skrift for Bugge og et for mig. Den 29de traf s. 173 jeg først Brugmanns, til hvem van Mons havde givet mig Brev. B. er ganske af mine Folk, fuld af Liv, liben Ceremonier. Inden 10 Minutter vare vi saa vel bekjendte, at han sagde mig, hvorledes jeg maatte behandle de andre Lærde der, for at have Nytte af dem. Blandt Andet viste han mig til Sandifort, som forestaaer Albinus's efterladte anatomiske Samling. De har uden Tvivl ogsaa seet denne Samling, der, formedelst Præparaternes Skjønhed, selv maa være Ikke-Anatomer interessant. Man har der et Fluidum til Præparaternes Bevaring, hvilket man holder hemmeligt. Man har i de sidste 30 Aar ei behøvet at fornye det. Det Physiske Kabinet, hvilket van der Eck viste mig, er ubetydeligt, og Professoren var heller ikke af de mest underrettede, fornemmeligen i den nyere Literatur. Den 30te gik jeg atter til Haag for at see det store pharmaceutiske Magazin og den dertilhørende Fabrik, hvilket Alt staaer under Brugmanns Opsigt og vistes mig med særdeles Omhyggelighed, da jeg havde et Brev med fra denne Mand.

Den 1ste Dec. viste Brugmanns mig sit Kabinet, der er saa rigt og saa vel indrettet, at det fortjener Beundring. Det er noget af det Skjønneste, jeg har seet, i sit Slags. Jeg lovede ham at sende ham nordiske Hovedpander til hans Samling.

Inden den 20de Dec. er jeg sikkert i Hamborg.

Ørsted, Hans Christian , *Breve fra og til Hans Christian Ørsted,*

Deres hengivne Ven
Ørsted.